

Болонська декларація: завдання і реалізація основних принципів

Гусєва П.Т., канд. філол. наук (Харків)

Вже декілька років українське освітнє співтовариство живе під знаком Болонського процесу. ХНУ імені В.Н. Каразіна, приєднавшись до нього, визнав, таким чином, за необхідно сформулювати на перспективу завдання, які відповідають входженню до загальноєвропейської системи вищої освіти, названої Зоною європейської вищої освіти, яка ґрунтується на єдиних в цілому фундаментальних принципах функціонування [3]. Реалізація цих завдань вимагає застосування як вже знайомих методів і прийомів, так і пошук нових. Оскільки викладачам необхідно ознайомитися з ними, то актуальність даної статті ми вбачаємо у систематизації вже наявних і нових рішень, які поступово виникають і займають місце у процесі навчання. Саме це, а також з'ясування окремих деталей є метою даної статті.

Головними пропозиціями, які було заплановано як завдання Болонського процесу, тобто предметом дослідження є таке:

1. Введення двоступеневого процесу навчання.
2. Запровадження кредитно-модульної системи освіти.
3. Контроль якості навчання.
4. Розширення мобільності персоналу і студентів.
5. Забезпечення працевлаштування випускників.
6. Забезпечення привабливості європейської системи освіти.

Об'єктом нашого дослідження є стан і деякі шляхи вирішення цих завдань, які ми розглядаємо на матеріалі реального втілення принципів Болонського процесу у процес навчання на факультеті іноземних мов ХНУ імені В.Н. Каразіна.

1. Введення двоступеневого процесу навчання

Нинішні абітурієнти складають вступні іспити до бакалавріату. Навчання протягом 4-ох років приводить їх до диплому бакалавра, тобто рівня вищої освіти особи, яка на основі повної загальної середньої освіти здобула за ці роки "базову вищу освіту, фундаментальні та спеціальні уміння і знання щодо узагальненого об'єкту діяльності, достатні для виконання завдань та обов'язків певного рівня професійної діяльності, передбачених для певних посад у певному виді економічної діяльності". [1:253] Отримавши диплом бакалавра, наші випускники продовжують навчання з метою отримати диплом спеціаліста або магістра на факультеті іноземних мов або за кордоном.

"Спеціаліст – особа освітньо-кваліфікаційного рівня вищої освіти, яка здобула повну вищу освіту, спеціальні уміння та знання, достатні для виконання завдань та обов'язків певного рівня професійної діяльності" [1:254] протягом 1 року навчання на факультеті іноземних мов.

"Магістр – освітньо-кваліфікаційний рівень освіти, що передбачає здобуття особою повної вищої освіти з відповідної спеціальності на базі

освітньо-кваліфікаційного рівня "бакалавр" або освітньо-кваліфікаційного рівня "спеціаліст", а також вищої освіти, здобутої до запровадження в Україні ступеневої вищої освіти." [1:255] Підготовка магістра на факультеті іноземних мов спрямована на створення умов для творчого розвитку обдарованої особистості і проводиться протягом 1 року навчання.

Магістерська робота, яка проводиться на завершальному етапі навчання згідно вимог, розроблених на факультеті іноземних мов, є самостійним дослідженням певної наукової проблеми в галузі іноземної філології, методики викладання іноземних мов або зарубіжної літератури. Від виконувача вимагається дотримання усіх вимог, що висувуються до рукописів наукових праць. Дипломна робота магістра – це найвища форма прояву академічної активності, найважливіший показник його професійної зрілості. Вона передбачає постановку проблеми та її самостійне вирішення і повинна розкривати систематизацію, закріплення та розширення теоретичних та практичних знань зі спеціальності, розвиток навичок самостійної роботи та оволодіння методикою дослідження при вирішенні наукових проблем та питань.

2. Запровадження кредитно-модульної системи освіти

Питання пошуку максимально ефективних шляхів вирішення проблеми об'єктивної оцінки знань студентів було актуальним завжди. Оцінка знань – це складний процес, в результаті якого викладач як виконує важливі освітні цілі, так і впливає на мотивацію і наслідки навчання у ході багатокомпонентного процесу обробки

а) точної і об'єктивної інформації. Введення кредитно-модульної системи навчання дозволяє, з одного боку, розділити навчальний матеріал на декілька логічних складових (модулів), засвоєння яких легко піддається контролю і фіксує у доведений до студента спосіб його оцінку за даний період. це дає змогу, при необхідності, не виносити даний матеріал на сесію, або навіть відмовитись від складання сесії у традиційному її вигляді. Тобто це допомагає викладачеві організувати навчальний матеріал у такий спосіб, який є зручним для викладача і зрозумілим для студента, бо він тепер може сам контролювати свій особистий хід навчання (а). З другого боку, це допомагає студентові організувати своє навчання для отримання 60 кредитів за 1 рік навчання (б). Накінець, введення кредитно-модульної системи навчання дозволяє студенту при нагоді продовжити навчання у іншому ВНЗ, де зафіксований у кредитах результат засвоєння модулів визнається і стає основою для продовження освіти. Введення кредитно-модульної системи навчання ставить питання розподілу навчального матеріалу на окремі модулі, де за основу беруться години на вивчення матеріалу (до 54 годин – 1 модуль); розробки адекватної системи модульних оцінок; чіткої орієнтації студентів на особливості модульно-рейтингової системи оцінки знань, де модуль є як замкнута одиниця навчального процесу, так і відкрита структурна система.

Основні принципи навчання за кредитно-модульною системою можна вбачати у регулярності та інтенсивності засвоєння матеріалу. Важливим

критерієм побудови модуля є структурування діяльності студента відповідно до логіки етапів засвоєння матеріалу з чітким контролем та оцінюванням кожного такого структурного елементу. Наявність оцінок як складових кожного етапу дозволяє проводити протягом семестру рейтинговий аналіз засвоєння студентом матеріалу, що створює позитивну мотивацію для студента і можливість коригування того чи іншого аспекту з боку викладача. Таким чином, можна сказати, що модуль – це одиниця, орієнтована як на викладача, так і на студента.

б) Кредит – це одиниця, орієнтована на студента. Перед ним стоїть завдання, набрати 60 кредитів за один навчальний рік, так, 240 має отримати бакалавр. Заліковий кредит – це одиниця виміру повного навчального навантаження студента, необхідного для засвоєння змістових модулів. Тобто це навантаження включає всі години, які призначені для засвоєння студентом кожної дисципліни: аудиторні години: лекції, практичні заняття, семінари; години самостійної роботи; години, які відводяться на модульний контроль, заліки, іспити; години практики; години, що призначені на виконання курсових, дипломних робіт, консультації і т.д. Кредити дають змогу кількісно охарактеризувати кожен дисципліну навчального плану, а навчальний рік завершити визначеною сумою їх за академічний курс. Незадовільна оцінка за одну дисципліну не дасть студенту змогу отримати необхідні 60 кредитів і, навпаки, недостатня кількість кредитів свідчить про те, що якась дисципліна студентом не засвоєна і потрібна додаткова робота чи повторний курс навчання.

3. Контроль якості навчання

Із зазначеного вище витікає і контроль якості навчання. Ми підкреслили важливість цього аспекту навчання, а введення кредитно-модульної системи навчання накладає деякі рамки, у яких мають бути логічними і адекватними способи контролю якості навчання, якості знань студентів.

Якість освіти взагалі є ключовим елементом в освітній сфері. Якщо результуюча продуктивна компетентність випускників зростатиме, то зміни виправдають себе, бо вони будуть виходити на ринок праці з набутими вміннями навчатися і саморозвиватися безперервно. Цей чинник набуває особливого значення, якщо мова йде про мету охопити вищою освітою все більшу частину молоді, оскільки треба поєднати нашу традиційно високу якість освіти з її доступністю.

Сам термін "якість навчання" вимагає пояснення і уточнення, бо кожен має своє визначення для нього. "Это объясняется, во-первых, неоднозначностью самого понятия качества, разные аспекты которого и их взаимозависимости, как правило, не поддаются адекватному формализованному определению. Во-вторых, тем, что основные общественные группы, которые непосредственно принимают участие в образовательном процессе или оценивают и используют его результаты (студенты, преподаватели, руководители образования, работодатели), имеют разные представления о качестве образования и поэтому предъявляют к нему разные требования" [2:8].

Але які б визначення якості освіти не було надано, головним критерієм є затребуваність і працеспроможність фахівця на конкретному місці його роботи, і не можна розраховувати на раз і назавжди встановлену стандартизацію і застосування чи гранично спрощених, чи гранично високих підходів до вищої освіти з наміром підвищити її якість.

Організація системи моніторингу якості навчально-виховного процесу має спиратися на існування в кожному навчальному закладі власної системи самооцінювання і порівняння її з аналогічними системами у інших установах освіти (на інших факультетах університету, у інших ВНЗ і т.д.). На факультеті іноземних мов ХНУ імені В.Н. Каразіна, як і на інших факультетах університету, за елементарну одиницю прийнята оцінка модуля.

За кожним елементом модуля передбачається певна форма поточного контролю. Такими формами контролю є: письмова (модульна) контрольна робота, тестування знань студентів з певного розділу (теми) або поєднання їх, якщо це є раціональним в умовах проведення модульної роботи для перевірки цілком конкретного матеріалу.

Прийняте у ХНУ рішення, яке витікає з документів Болонського процесу, щодо проведення всіх контрольних (модульних і т.д.) робіт лише у письмовій формі дало поштовх розробці саме таких контрольних та тестових завдань. Але, оскільки є спеціальності, для засвоєння яких усна робота і контроль її є конче потрібною, а саме такою є навчання іноземної мови, то усна форма контролю застосовується на факультеті іноземних мов як допуск студента до написання підсумкової роботи. Модульна оцінка згідно рішення Вченої ради факультету іноземних мов включає 3 аспекти: відвідування занять, поточна робота в аудиторії, саме модульна робота з таким розподілом балів:

1. Відвідування занять –	від 0 до 5 балів	таким чином: від 0 до 40 балів за один модуль
2. Поточна успішність –	від 0 до 15 балів	
3. Модульна контрольна робота –	від 0 до 20 балів	

Таким чином, всі види роботи (читання, письмо, говоріння, аудіювання) отримують свої форми контролю. Для кожного модуля встановлюються максимальна і мінімальна кількість балів, яку можуть отримати студенти незалежно від рівня їх знань. Ці бали створюють протягом навчання рейтингову оцінку студента, яка впливає і на поточну успішність, і на (у теперішніх умовах) подальше навчання у магістратурі чи на освітньо-кваліфікаційний рівень "спеціаліст".

Навчальний матеріал об'єднано в 1 модуль

Бали I модуль	Бали підсумкова робота	Сума балів	Оцінка
37-40	37-40	73-80	"5" – А
33-36	33-36	65-72	"4" – В

29-32	29-32	57-64	"4" – C
25-28	25-28	49-56	"3" – D
21-24	21-24	41-48	"3" – E
20	20	39-40	"2" – FX
19 і нижче	19 і нижче	38 і нижче	"2" – F

Навчальний матеріал об'єднано в 2 модулі

Бали I модуль	Бали II модуль	Бали підсумкова робота	Сума балів	Оцінка
37-40	37-40	37-40	109-120	"5" – A
33-36	33-36	33-36	97-108	"4" – B
29-32	29-32	29-32	85-96	"4" – C
25-28	25-28	25-28	73-84	"3" – D
21-24	21-24	21-24	61-72	"3" – E
20	20	20	58-60	"2" – FX
19 і нижче	19 і нижче	19 і нижче	57 і нижче	"2" – F

Навчальний план об'єднано в 3 модулі

Бали I модуль	Бали II модуль	Бали III модуль	Бали підсумкова робота	Сума балів	Оцінка
37-40	37-40	37-40	37-40	145-160	"5" – A
33-36	33-36	33-36	33-36	129-144	"4" – B
29-32	29-32	29-32	29-32	113-128	"4" – C
25-28	25-28	25-28	25-28	97-112	"3" – D
21-24	21-24	21-24	21-24	81-96	"3" – E
20	20	20	20	77-80	"2" – FX
19 і нижче	19 і нижче	19 і нижче	19 і нижче	76 і нижче	"2" – F

Студенти, що мають з дисципліни напередодні сесії оцінку "5" – A, звільняються від семестрового контролю, отримують у графі **підсумкова робота** 40 рейтингових балів і автоматично отримують оцінку "5" – A.

Не можна не зазначити, що виставлення оцінок у двох системах (ECTS і національною), створює певні складнощі для викладача. Але, оскільки рішення про входження до Болонського процесу є безповоротним, не можна не зазначити, що все нове видається складним, практика ж все розставляє по своїх місцях.

4. Розширення мобільності персоналу і студентів

Зміни у суспільстві, нові орієнтири розвитку економіки, політики, соціокультурної сфери, інформатизація, більша динамічність суспільства змінили вимоги до освіти, створили необхідність збільшення вкладу освіти

у модернізацію суспільства. Вони змінили освіту етапів навчання (середня освіта, неповна вища освіта, повна вища освіта) на освіту впродовж життя, що вимагає інноваційного мислення. Рисою його є розуміння необхідності створення єдиного освітянського простору і співпраці у розвитку науки, яка стає все більш над-національною.

Різні національні культури стають все ближчими одна до одної. Взаємозв'язок і взаємопроникнення національних культур сприяє моральному прогресу людства у масштабі всієї Європи і навіть планети. Створення Зони європейської вищої освіти вимагає наявності дидактичних концепцій побудови її, визнання загальних універсальних цінностей.

Сьогодні ми можемо виходити з того, що ми маємо підготувати наших випускників до роботи у будь-якій країні. Але так може бути тільки теоретично. Молодь кожної країни має бути налаштоване на сумлінну працю на благо своєї країни як частки європейського цілого. При цьому кожна країна, її національний характер, ментальність і т.д., які склалися протягом дуже довгого часу, мають залишатися, хоч, можливо, у модифікованому вигляді, бо вони продовжують посідати своє місце. Так, якщо у ряді країн Європи випускники з дипломом "бакалавра" знаходять місце працевлаштування і лише за власним бажанням можуть продовжувати навчання, то випускники цього рівня в Україні не є затребуваними на ринку праці і мають отримати диплом спеціаліста чи магістра.

5. Забезпечення працевлаштування випускників

Одним із чинників Болонського процесу як інтеграції освіти є взаємовизнання дипломів (освіти), тобто формальне підтвердження іноземної освітньої кваліфікації. На стадії продовження навчання воно дозволяє бакалавру продовжити навчання на більш високий рівень у закордонному навчальному закладі. Для того ж, хто має завершену повну вищу освіту таке визнання дозволяє здійснити свої професійні цілі і працювати за фахом на території іншої країни, що регулюється законом, для чого має бути змінено законодавство у сфері працевлаштування іноземців. Для спрощення процедури визнання освітніх кваліфікацій було розроблено уніфікований Додаток до Диплома про освіту, у якому подається вичерпана інформація про кваліфікацію випускника, ВНЗ та його статус, класифікація отриманого звання за освітньо-кваліфікаційним рівнем. Інформація має бути достатньою, щоб можливий працедавець міг оцінити дану кваліфікацію і визначити, чи відповідає вона меті, для якої її хочуть використовувати.

6. Забезпечення привабливості європейської системи освіти.

Входження України у зону Європейської системи освіти відкриває перед її суспільством нові горизонти і ставить водночас нові завдання. Стратегія співпраці має сприяти розвитку взаємодії і у освіті, але на часі в Україні лише частково можуть матеріально забезпечені і отримати фінансування фундаментальні наукові дослідження. Тому Болонський процес саме дає сподівання на те, що розвиток співпраці дасть змогу поєднати інтелектуальні

можливості наших студентів і молодих науковців з можливостями, які є наявними у розвинутих країнах Європи.

Другою стороною таких можливостей є необхідність підготувати молодь до сприйняття їх для набуття потенціалу для розвитку України. Тобто вони мають бути підготовлені як через знайомство з реаліями життя в іншій країні, так і через оволодіння мовою цієї країни.

Саме перед філологами – викладачами іноземних мов і перекладачами стоїть завдання знайомити суспільство через студентів і учнів, через доведення до широких мас окремих деталей іншої культури та цілих масивів знань для створення можливості безболісного існування у іншомовному співавторстві, навчання у ВНЗ за кордоном, виконання спільних проектів і т.ін.

Ініціатори Болонської декларації, створюючи Зону європейської вищої освіти, передбачали запозичення всіма учасниками того важливого і ефективного, що було надбано ними за весь попередній час існування. Звісно, те, що не виправдало себе чи було розрахована на сьогодні, не знайомило і не мало знати місця у рекомендаціях. Підґрунтям входження до Болонського процесу є запровадження міжнародних стандартів освіти.

Система освіти є одним із найважливіших соціальних інститутів у будь-якому суспільстві. Система освіти України, яка склалася у СРСР, при всіх її недоліках, залишалася конкурентноспроможною, бо вона отримувала пріоритетне фінансування і визнавалася сферою національних інтересів. Професійність освіти, яку отримують наші випускники, надає їм можливість займатися професійною діяльністю вже після закінчення ВНЗ. При всій необхідності трансформації існуючої в Україні системи вищої освіти до європейських вимог, упровадженні нових підходів та технологій навчально-виховного процесу професійність вищої освіти її варто зберегти. Не можна забувати, що в Україна теж є Європейською державою, яка може внести до загальноєвропейської освіти ті її привабливі риси, що внесуть свій вклад у підготовку висококваліфікованих фахівців на спільному освітньому просторі.

Таким чином, констатуємо здобутки української освіти в цілому та ті, які позначаються на навчання студентів факультету іноземних мов ХНУ імені В.Н. Каразіна, слід підкреслити, що участь українських ВНЗ у запропонованих перетвореннях має бути спрямована на її розвиток, набуття позитивних якісних ознак, а не на відмову від кращих традицій, зниження національних стандартів її якості. Необхідне глибоке соціальне осмислення перебудови освітнього простору України її науковцями і керівниками освіти з урахуванням тієї реалізації основних положень Болонської декларації, що вже можуть бути систематизовані у порівнянні з європейськими критеріями і стандартами, які визначатимуть її вдосконалення на подальшому етапі. Систематизуючи інформацію по зазначених основних положеннях, ми вбачаємо перспективу у орієнтації на осмислення перетворень, що відбувалися чи відбуваються, і своєчасній підготовці викладачів до наступних змін у навчальному процесі.

Література

1. Вища освіта України і Болонський процес: Навчальний посібник // За ред. В.Г. Кременя, авт. Колектив: М.Ф. Степко, Я.Я. Болюбаш та ін. – К.: МОН, 2004. – 288 с.
2. Стащенко В., Ткач Г. Болонский процесс и качество образования // Вестник высшей школы (Alma mater). – 2003. – №8. – С. 8-14.
3. Шамасва І. Орієнтир і Болонська декларація // Синергія. – 2003. – №1 (5). – С. 12-13.